

> Retouradres Postbus 1600 3800 BP Amersfoort

College van B&W van Gemeente Midden-Groningen
T.a.v. de vergunningverlener
Postbus 75
9600 AB Hoogezand

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Olonummer
7316729

Onze referentie
1362104

Datum 20 april 2023
Betreft Wabo advies omgevingsvergunning rijksmonument

Bijlagen
0

Naam	Park Fraylemaborg
Adres	Hoofdweg 30
Postcode/plaats	9621AL Slochteren
Gemeente/provincie	Midden-Groningen; Groningen;
Monumentnummer	46897

Geacht college,

Op 9 maart 2023 vroeg u mij u te adviseren over de voorgenomen wijziging(en) van bovengenoemd monument op grond van artikel 2.26, derde lid, van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) in samenhang met artikel 6.4, eerste lid onder a, van het Besluit omgevingsrecht (Bor). U heeft mij daartoe de aanvraag om een omgevingsvergunning toegezonden.

Advies

Ik adviseer u de gevraagde omgevingsvergunning te verlenen. Wel heb ik enkele collegiale suggesties. In onderstaande motivering licht ik dit nader toe.

Het plan

De aanvraag betreft groot onderhoud van het park rondom de Fraeylemaborg. Dit betreft de volgende werkzaamheden:

- **Hoofdweg:** het vervangen van de uitgevallen bomen langs de oostzijde van de Hoofdweg (voor zover deze behoren tot het eigendom van de borg);
- **Voorterrein:** het herstellen van de aanvang van de lanen tegen de poort (westelijke zijde). Hier bevinden zich in de huidige situatie nog enkele teruglopende oude linden en verkeerd geplante paardenkastanjes;
- **Parkeerplaats:** het vervangen van kwijnende bomen;
- **Gracht voorterrein:** het vervangen van de beschoeiing;
- **Boslaan:** het vervangen van de laanbomen tussen de Hoofdweg en de provinciale weg;
- **Engelse tuin:** het herplanten van de uitgevallen monumentale eik in de zichtas (stobbe);
- **Engelse tuin:** het verwijderen van bomen uit opslag;
- **Engelse tuin:** het opschonen en inboeten van de centrale clump;
- **Engelse tuin:** het opschonen en inboeten van de clump tegen de boomgaard;
- **Wandelpark:** herstel van de boomrijen langs de aanvang van de middenas (2^e sectie);
- **Wandelpark:** het opschonen en inboeten van de aanvang van de noordelijke schuine zichtas over de Snoekenvijver;
- **Wandelpark:** herstel van de clump op de tweede parkweide (boomgroep achter de Gele Brug opschonen van opslag);
- **Wandelpark:** het herstel van de heesterzoom op de zuidelijke buitenwal langs het gehele midden- en achterpark (het opschonen van de wal van riet en het inboeten conform aangetroffen monumentale soorten);
- **Wandelpark:** het herstel van de aankleding van naaldhout naast de brug in het achterpark;
- **Wandelpark:** het herstel van de open weide langs het eindstuk van de middenas (het vellen van beuken uit het eind van de vorige eeuw);
- **Vennen (geen onderdeel van het monument):** het opschonen van de watergangen door de noordelijke weidepercelen;
- **Vennen (geen onderdeel van het monument):** het afzetten van de houtige beplanting (lang-cyclisch beheer) langs de weidepercelen.

Onderdeel van de ingediende stukken is daarnaast een toekomstvisie op het park ('Toekomstbestendig Fraeylema' d.d. 11 oktober 2022), o.a. door het toevoegen van een nieuw paviljoen. Deze stukken maken nadrukkelijk geen onderdeel uit van de aanvraag, en zijn daarmee ook geen onderdeel van dit advies.

Monumentale waarde

Er is archeologisch bureauonderzoek (Steekproefrapport 2012-12/13) verricht, evenals tuinhistorisch onderzoek naar de parkaanleg rond de Fraeylemaborg, waarbij de huidige parkaanleg is gewaardeerd (rapport 'Fraeylemaborg – Levende historie', d.d. 25 februari 2015). Ik kan mij vinden in de conclusies en waarderingsen in dit rapport.

De kernwaarden van de parkaanleg zijn gelegen in de volgende elementen:

- Het park van de Fraeylemaborg, één van de eerste parken waarvan de zeventiende-eeuwse formele aanleg werd omgevormd naar de landschapsstijl, heeft een hoge algemene historische waarde vanwege zijn voorbeeldfunctie. Het feit dat van deze ontwikkeling een uitgebreide collectie van ontwerptekeningen en opmetingskaarten bewaard is gebleven vergroot de historische waarde. De aanwezigheid van deze tekeningen is ook van belang vanwege de kennisvergroting van het oeuvre van de invloedrijke tuinarchitecten G.A. Blum (1765-1827) en L.P. Roodbaard (1782-1851) en hun invloed op de ontwikkeling van de landschapsstijl in (Noord) Nederland;
- Dankzij de gunstige ligging in het noordoosten van Nederland nabij Duitsland en de (familie)relaties en bezittingen van de opeenvolgende eigenaars vormt de Fraeylemaborg een uniek voorbeeld in een bredere context, waarin Duitse en Hollandse invloedssferen herkenbaar zijn (ensemblewaarde/samenhang). Opeenvolgende eigenaren hebben nieuwe lagen aan de aanleg toegevoegd, waardoor de aanleg als geheel van voorterrein met borg en tuin in de formele stijl, middenpark in de vroeg landschappelijke stijl en achterpark in de laat landschappelijke stijl hoge historische én ruimtelijke waarden vertegenwoordigt;

- De esthetische en ruimtelijke (compositorische) kwaliteiten van de aanleg resulteren in hoge tuinhistorische waarden. De historische gelaagdheid en ruimtelijke structuur van de Fraylemaborg gaan grotendeels gelijk op, waardoor er sprake is van een optimale afleesbaarheid van de historische structuur. Vanaf het geometrische voorterrein met als structuurbepalende elementen een oprijlaan en grachtenstelsel aangelegd volgens de formele vormtaal is er sprake van een geleidelijke overgang naar de landschapsstijl. In de bleek en Engelse tuin worden geometrische structuren gecombineerd met paden en perken in een voorzichtig slingerende vormtaal. Het middenpark kent ook nog een regelmatige slingerende structuur (het padenstelsel) die gecombineerd wordt met formele assen. Vanwege de grootschaligheid van deze structuur is er echter ook hier sprake van een geleidelijke overgang naar het achterpark dat volgens de laat landschappelijke stijl is aangelegd. Grootschaligheid gaat hier gepaard met sterk slingerende paden en een hevig glooiende vijverpartij (ook wel rivier genoemd) Als belangrijk structuurbepalend element heeft de imposante middenas een hoge compositorische waarde. De middenas is nog gedeeltelijk aanwezig als laan en grotendeels nog herkenbaar als gezichtsas. De as zorgt voor sterke samenhang tussen het park en de borg. Dit wordt versterkt in het midden- en achterpark, waar de as grotendeels omgevormd is en aangepast is aan de landschapsstijl. Op diverse plekken wordt de as doorkruist door het slingerende padenstelsel, waardoor ook het achterste deel van het park weer in verbinding staat met het huis. Naast de middenas vormt de overwegende plaats die door het bos wordt ingenomen een belangrijk kenmerk van het park. In het beboste achterpark is de as in de laat landschappelijke volledig omgevormd en slechts in enkele doorkijkjes nog herkenbaar;
- De hoogwaardige esthetische kwaliteiten zijn tegenwoordig nog het beste herkenbaar in het achterpark. Dit komt onder meer tot uiting in de glooiende vijverpartij, die ook bekend staat als rivier. De esthetische en ruimtelijke kwaliteit van de vijver wordt versterkt door het gebruik van bruggen en de aansluiting van het padenstelsel. Bijzonder is de houten driepuntsbrug. De Hoge Berg nabij de vijver vormt eveneens een hoogwaardige esthetische kwaliteit binnen de aanleg. Hier is sprake van een uniek gebruik van hoogte. Vanaf deze opgeworpen hoogte is het beboste achterpark uitstekend te ervaren. Bovendien biedt de Hoge Berg zicht op de omliggende gronden en kerktoren van Slochteren. Ook vormt de hoogte vanwege de bijzondere aansluiting op het padenstelsel (paden lopen zowel over de Berg als via een dam onder de hoogte door) een belangrijke verbinding binnen het park;
- De relatie tussen de gebouwde elementen en de parkaanleg is hecht. Door middel van zichtassen is op diverse plaatsen in het park verbinding gelegd met het huis. Daarnaast zijn tuinsieraden gebruikt als onderdeel van het padenstelsel en de beleving van het park. Enkele beelden en bewaard gebleven of herstelde bruggen spelen bovendien een belangrijke rol als perspectivische elementen in de ruimtelijke structuur van de aanleg.

De huidige staat van onderhoud is geïnventariseerd in een inspectierapport. Daarnaast zijn de waardevolle en monumentale bomen en houtopstanden in het park op tekening aangegeven, en is er een QuickScan Wet Natuurbescherming uitgevoerd. In het maatregelenplan d.d. september 2022 worden de verschillende werkzaamheden uiteengezet.

Hoofdweg

Langs de Hoofdweg wordt de bomenrij hersteld, door het vellen en verwijderen van de stobbe van enkele bomen, en het inboeten van een groter aantal zomereiken. Hierbij wordt de historische afstand aangehouden en hersteld. Ik ga akkoord met dit voorstel, gezien dit aansluit bij de oorspronkelijke opzet en de waarde van dit onderdeel versterkt.

Voorterrein

Tussen de Hoofdweg en het voorterrein bevindt zich een smalle gracht waarin de poort als entree tot de buitenplaats is geplaatst. De historische oprijlaan bestond feitelijk uit twee smallere wandellanen langs de weerszijden van het voorterrein. Deze zijn in de jaren '70 van vorige eeuw opnieuw aangeplant. Tijdens de herplant van de lanen op het voorterrein zijn enkele monumentale linden op de westelijke rand behouden. Er is geen duidelijk verband meer te herleiden in de keus welke bomen wel of niet zijn behouden, maar waarschijnlijk was het doel de oude ingangen van de wandellanen te behouden. Als vervanging van de afsluiting van de beide zijlanen aan de westzijde is besloten een groep uit vier paardenkastanjes aan te planten. Deze zijn echter verkeerd geplant en vertonen zoveel gebreken dat ingrijpen noodzakelijk is. De oudere linden zijn qua vitaliteit nog redelijk, maar door concurrentie van licht en voedsel niet optimaal ontwikkeld. Ingrijpen is hier vooral gewenst om het passende beeld te creëren en de laan voor de toekomst een gelijkmatig uiterlijk te geven. Om die reden wordt voorgesteld om zowel de paardenkastanjes als de oude (monumentale) linden op het voorterrein te verwijderen, en vanaf de binnenrij van de zijlanen een doorlopende rij jonge linden in te boeten tot aan beide zijden van de poort. De buitenrijen van de beide lanen worden verlengd met één zomereik. De binnenrij wordt verlengd door de toevoeging van twee koningslinden. Tegen het verwijderen van de slecht aangeslagen kastanjes bestaat geen bezwaar. Tegen het vervangen van de oude linden voor jonge exemplaren is ook geen bezwaar op het moment dat dit technisch noodzakelijk is (bij gevaarzetting). Maar zolang de bomen voldoende vitaal zijn, heeft het handhaven van de oorspronkelijke oude bomen hier prioriteit boven het herstellen van de rij. De maatregel kan dan in de beheervisie blijven staan voor de toekomst.

Parkeerplaats

Op het parkeerterrein zijn bij herinrichting eind vorige eeuw een aantal linden aangeplant welke zich door de loop van de jaren zeer matig hebben ontwikkeld en een enkele boom is uitgevallen. Het vlak van de parkeerplaats is een belangrijk element binnen de buitenplaats vanwege het bijzondere omsloten karakter met beukenhaag. Voorgesteld wordt om de overgebleven negen bomen te rooien en te vervangen door nieuwe bomen. Het uitgangspunt voor de boomkeuze is dat deze dient te verwijzen naar een nutstuin (fruit- of notenbomen). Een definitieve keuze is nog niet gemaakt. Ik ga akkoord met dit voorstel, gezien dit voldoende verwijst naar de oorspronkelijke opzet van dit onderdeel. De groeiplaats en bodem dienen wel verbeterd te worden zodat de nieuwe bomen goed uit kunnen groeien en niet beschadigd raken.

Gracht voorterrein

Vanwege ernstige oeverafkalving wordt voorgesteld om de huidige beschoeiing te vervangen. Deze beschoeiing zal in de oorspronkelijke lijn teruggebracht worden, om zo weer een talud met een profiel van 45 graden te realiseren. Om afkalving door golfslag tegen te gaan wordt de beschoeiing ca. 25-30 cm boven de waterlijn aangebracht. Aansluitend zal de ontstane ruimte aangevuld worden met samenhangende grond. De beschoeiing zelf bestaat uit hardhouten palen en een hardhouten schot (klasse 1) van horizontaal geplaatste planken. Ik ben positief over het voorstel om de beschoeiing te vervangen. Wel adviseer ik om het gebruik van hardhout (of kunststof) te vermijden, en te kiezen voor een Europese houtsoort, zoals Acacia.

Boslaan

De Boslaan vormt een onderdeel van de centrale zichtas welke doorloopt over de volle lengte van het monument. Het beeld door de laan, begeleid door Amerikaanse eik, kent nog maar deels een regelmatig stammenverband uit bomen in een enkele rij per zijde. Te zien is bovendien dat de bomen hun eindstadium hebben bereikt, en de uitstraling van een laan waarin opgaande open stammen gewenst zijn verloren is gegaan. Het streefbeeld is een regelmatige en uniforme stammenbegeleiding. Voorgesteld wordt om dit te bereiken door volledige herplant van de laanbomen over een periode van enkele jaren met Amerikaanse eiken, waarbij dezelfde standplaats, plantafstand en -verband toegepast worden. Ik ben positief over dit voorstel.

Engelse tuin

De 'Engelse tuin' kent een vroege landschappelijke tuininrichting met slingerpaden, vijvers, bloembedden, solitair en opgaande groepen. Te zien is dat door het op leeftijd raken van de boomgroepen uitval optreedt en voor de toekomst het opgaande en afwisselende karakter om aandacht vraagt. Voorgesteld wordt om de stobbe van de oude eik uit te frezen en een nieuwe zomereik op deze plek te planten. De groep esdoorns (zaaiingen) ten westen van de centrale boomgroep worden geveld om de heesterlaag te kunnen herstellen. Deze boomplaatsen worden ingezaaid met gras. De onderlaag van de centrale boomgroep wordt opgeschoond van opslag en de teruggelopen paardenkastanjes en tamme kastanjes achter het prieel worden verwijderd. Uitgegroeide heesters worden teruggezet. Een paardenkastanje en bruine beuk worden terug geplant. De wintergroene achterwand wordt hersteld door de kern en het zuidelijke deel van de bomengroep te beplanten met een onderlaag van taxus. Daarnaast vinden verschillende kleinere onderhoudswerkzaamheden plaats en enkele heesters geplaatst. De bloembedden worden voorzien van een invulling met kortere omloopsnelheid. Ik ga akkoord met dit voorstel, gezien dit aansluit bij de oorspronkelijke opzet en de waarde van dit onderdeel versterkt.

Wandelpark

In het wandelpark vinden verschillende herstelwerkzaamheden plaats. Voor het herstel van de bomenrijen van de aanvang van de middenas (tweede sectie) wordt de naast deze laan liggende parkbosstrook over een lengte van 150 meter aan weerszijden van de laan over een breedte van zeker 5 meter vrijgesteld van opgaande begroeiing. Dit houdt tevens in het vellen van ca. 120 bomen. Het laatste deel van de noordelijke rij is al eens hersteld, hier worden vier bomen ingeboet. Er worden 62 jonge zomereiken herplant op de historische hart-op-hart-afstand. Het is de vraag of een ruimte van 5 meter voldoende is om de nieuwe eikenaanplant voldoende licht te geven. Mogelijk is meer ruimte nodig. Dit betekent een zware ingreep in de smalle bosstrook. Velling betekent de verantwoordelijkheid om alle omstandigheden te optimaliseren voor de nieuwe aanplant zodat zeker is dat deze uitgroeit tot een monumentale laan: ofwel aanschaf van zeer goed plantmateriaal, een goede groeiplaats met voldoende vocht, lucht en voeding, voldoende licht, goede begeleidingssnoei en water geven zolang dat nodig is.

Een van de twee oorspronkelijke diagonale lanen uit de formele aanleg is behouden. Deze is belangrijk als zichtbaan van de borg over de Snoekenvijver naar de ingang van het park aan de Noordbroeksterweg. Hier wordt voorgesteld om de taxussen op de westelijke oever van de Snoekenvijver terug te snoeien. De aangetaste monumentale beuk in de boomgroep op de westelijke lob van de snoekenvijver wordt geveld, evenals hier aanwezige overige matig ontwikkelde bomen uit opslag. Als centrale groep worden op de oever van de vijver twee boeken met aan weerszijden twee paardenkastanjes geplant. Heesters en rododendrons worden beheerd. De boomgroep aan de andere zijde van het pad, richting het kunstwerk, wordt meer open gehouden. Hier wordt een zoete kers ingeboet. Ter plaatse van de aanvang aan de oostzijde van de vijver wordt de monumentale eik gehandhaafd totdat deze het doorzicht gaat verstoren. Bij het herstel hiervan wordt een rij van zes bomen aangeplant in lijn met de monumentale eik en de aanvang van de noordelijke rij laanbomen van de diagonale laan. Daarbij wordt de historische plantafstand aangehouden. Ik ga akkoord met dit voorstel, gezien dit aansluit bij de oorspronkelijke opzet en de waarde van dit onderdeel versterkt.

Vanuit de borg vangt het park aan met een open beeld in het parkbos. Het beeld versmalt steeds verder door beplanting welke het doorzicht naar de middenas begeleidt. De weide in het voorpark toont transparant door solitairen en kleine boomgroepen. Op de tweede parkweide wordt de clump hersteld, waarbij de boomgroep achter de Gele Brug wordt opgeschoond van opslag. De buitenrand aan de zijde van de weide wordt opgeschoond van stobben en naar binnen vrijgesteld van alle bomen en opslag. De bestaande beplanting tegen de Snoekenvijver wordt gehandhaafd. Een onderzoom van heesters wordt ingeplant zodat een gesloten buitenrand ontstaat. De solitaire esdoorn wordt geveld, gezien deze niet oorspronkelijk of vervangend is. Ik ga akkoord met dit voorstel, gezien dit aansluit bij de oorspronkelijke opzet en de waarde van dit onderdeel versterkt.

In het ontwerp als open weide was de Kommavijver de blikvanger. Hier wordt een stobbe verwijderd, en wordt de oever opgeschoond van alle bomen uit opslag. Ik ga akkoord met dit voorstel, gezien dit aansluit bij de oorspronkelijke opzet en de waarde van dit onderdeel versterkt.

Ter plaatse van de Hondenvijver wordt het eiland opgeschoond van bomen uit opslag, waarbij één blikvanger wordt gehandhaafd. De zuidelijke over wordt uitgemaaid zodat een vloeiende overgang tussen water en berm ontstaat. De jonge boompjes direct langs het pand vanaf het westen worden verwijderd. Op de noordelijke oever wordt een aantal nieuwe blikvangers aangeplant in de voorste rand van de opgaande begroeiing (meerdere variëteiten paardenkastanjes, rode esdoorn, lijsterbes, plataan en berk). Ik ga akkoord met dit voorstel, gezien dit aansluit bij de oorspronkelijke opzet en de waarde van dit onderdeel versterkt.

De heesterzoom op de zuidelijke buitenwal wordt langs het gehele midden- en achterpark hersteld. Door deze te beheren als periodiek hakhout met bovenstaanders ontstaat een dichte natuurlijke haag die windbrekend is, en de natuurwaarden verbeterd. Hierbij wordt de wal opgeschoond van riet. De onderbeplanting dient hoogstwaarschijnlijk geheel opnieuw aangeplant te worden. Daarbij wordt per parkonderdeel een eigen soortenbestand toegepast. Advies is om omzichtig en gefaseerd te werk te gaan in verband met de kap en aanplant in het parkbos en de te verwachten toename van stormschade door zuidwestenwind. De functie van windbreker is hier belangrijk dan herstel van de wal, dit kan eventueel ook in een latere fase.

Voorgesteld wordt om de aankleding van naaldhout langs de brug in het achterpark te herstellen, door het aanvullen door nieuwe aanplant in de gaten aan weerszijden van de brug. Naast het verwijderen van opslag van takhout, hulst en esdoorn, worden ook enkele bomen vanuit opslag geveld. Ik ga akkoord met dit voorstel, gezien dit aansluit bij de oorspronkelijke opzet en de waarde van dit onderdeel versterkt.

Voorgesteld wordt om de open weide langs het eindstuk van de middenas te herstellen. Voorgesteld wordt om de beukenrijen (uit het eind van de vorige eeuw) te rooien, de stobben te verwijderen of af te zagen op maaiveld, en de ondergrond zoveel mogelijk vrij te maken van obstakels. Dit wordt doorgezet tot de overgang van de oudere hazelaars, waarbij een dekking wordt gehouden aan de zuidzijde langs het wandelpad als windbreker. Overwogen wordt om het vlak vervolgens in te zaaien met gras als kruidenrijke weide of als ruigte te beheren, ter versterking van de ecologische waarden. Ik constateer dat niet precies duidelijk is naar welke periode het herstel zich richt. Het is aannemelijk dat zich open delen in het achterpark hebben bevonden. Op de historische informatie uit het tuinhistorisch rapport lijkt het achterpark al sinds circa 1870 al bebost. Maar op topografische kaarten is meer open ruimte en grasland te zien. Nadere onderbouwing is nodig alvorens tot kap wordt over gegaan.

Vennen

Langs de noordgrens van het beschermde monument ligt parallel aan de Noordbroeksterweg een rij percelen grasland, de Vennen. Dit grasland is afgelopen decennia in pacht uitgegeven voor extensieve beweiding, maar zou door een aangepast beheer een betere aansluiting kunnen krijgen op de historische uitstraling. De wens is de oorspronkelijke kleinschalige perceelindeling te behouden en terug te brengen in beheer als schraal hooiland. Dit zal ook de inmiddels landelijk sterk onder druk staande natuurwaarden ten goede komen. De watergangen als perceelsgrenzen zijn erg extensief beheerd geweest, en zijn door het aanslibben van blad erg ondiep geraakt. De taluds zijn begroeid geraakt door bomen vanuit opslag. De watergangen zullen op diepte worden gebracht tot op de natuurlijke bodem, waarbij de taluds worden opgeschoond. Hierbij worden eventueel plaatselijk waardevolle soorten in oeverbegroeiing pluksgewijs gespaard. Vervolgens worden de percelen enkel nog gemaaid als extensief hooiland (1 tot 2 maaibeurten per jaar). De Vennen maken geen onderdeel uit van het beschermd monument. Ik kan mij vinden in de voorgestelde ingrepen.

Uitgangspunten

Onze referentie

1362104

Voor meer informatie over aanpassing, restauratie en verduurzaming van rijksmonumenten kunt u onder andere terecht bij '*Uitgangspunten en overwegingen advisering gebouwde en groene rijksmonumenten*' op www.cultureelerfgoed.nl en op www.stichtingerm.nl

Afschrift en tekeningen

Graag wijs ik u erop dat u op grond van het Bor verplicht bent een afschrift van het ontwerpbesluit en van de beschikking, beide met bijbehorende stukken, op te sturen naar de staatssecretaris van OCW, via het Omgevingsloket online of omgevingsvergunning@cultureelerfgoed.nl.

Vragen

Mocht u nog vragen hebben over de inhoud van dit advies, dan kunt u contact opnemen met de contactpersoon die in het briefhoofd vermeld staat.

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
namens deze,
de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed,